

РЕЦЕНЗИЯ

От: **Професор доктор Емил Спасов Панушев;**
Институт за икономически изследвания при БАН;
Научна специалност „Световно стопанство и МИО“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научната специалност **„Световно стопанство и МИО“** в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1049/11.05.2020 г. на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: **Георги Михайлов Кожухаров**
Тема на дисертационния труд: **„Управление на рисковете в маркетинга на фирмата в условията на интернационализация“**

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към *катедра „МИО и бизнес“* на факултет „Международна икономика и политика“ на УНСС по *научна специалност „Световно стопанство и МИО“* съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 992/09.05.2016 г. Обучението е осъществено в *редовна форма* за периода 13.04.2016 г. – 13.04.2019 г. Със заповед № 117/25.01.2019 г. докторантурата е трансформирана в *заочна форма* със срок на завършване 13.04.2020 г.

- *Кратка биографична справка*

Георги Михайлов Кожухаров завършва бакалавърска степен по „Международни икономически отношения“ в УНСС, и магистърска степен по „Финансов мениджмънт“ в УНСС. От 13 април 2016 г. е редовен докторант в катедра „МИО и бизнес“ на УНСС.

- *Заемани академични и други длъжности до момента (вкл. длъжности извън ВУ или научна организация).*

В професионално отношение докторантът е заемал различни позиции в редица български компании с международна дейност „Джи Ем Кей Груп“ ЕООД / Международна търговска дейност, „София Франс Ауто – търговски и сервизен комплекс София 3“ АД, „Лотос – 45“ ЕООД / Счетоводни услуги, “Лимекс” ЕООД / Дистрибуция и логистика на млечни продукти.

- *Кратка информация за изпълнението на индивидуалния план*

В рамките на индивидуалния план докторантът е изпълнил предвидените дейности – полагане на изпити и участие в семинари, написване на дисертационен труд и публикации свързани с него.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

- *Структура, обем*

Дисертационният труд е в обем от 185 страници основен текст и 66 страници приложения. В труда са включени 28 фигури и 21 таблици. Структурата съдържа увод, три глави и заключение, списък с използваната литература, декларация за оригиналност и десет приложения. Включените справка за приносите в дисертационния труд и справка (списък) на публикациите по темата на дисертационния труд могат да останат само в автореферата. Списъците с фигури и таблици биха могли да следват съдържанието.

- *Оценка за: актуалност на темата; целта; задачите; обекта; предмета; основната теза на дисертационния труд*

Актуалността на темата се определя от предизвикателствата пред осъществяването на международен маркетинг в процеса на интернационализация. Маркетинговите рискове пред стопанските организации поставят под въпрос възможността за успешно реализиране на пазарните им стратегии. Изучаването и ограничаването на потенциалните рискови фактори оказва положителен ефект върху конкурентоспособността на фирмата на международни пазари.

Основната **цел** на дисертационния труд е на основата на теоретичен анализ и обобщения на теоретичните и практически аспекти на маркетинга да се създаде система за управление на маркетинговия риск в условията на интернационализация. На тази основа са формулирани изследователските въпроси и изследователските задачи – фигура 1.

Обект на изследване на дисертационния труд са рисковете, свързани с маркетинга в организацията.

Предмет на дисертацията е процесът на управление на маркетинговия риск, като една от основните дейности на управлението на организацията в условията на интернационализация.

Тезата на дисертационния труд е, че процесът по управление на маркетинговите рискове подлежи на цялостно дефиниране и моделиране, с което се подобряват организационните резултати при функционирането на фирмите в тяхната интернационализация. Изграждането на такава система създава непрекъснат процес на наблюдение и адекватна реакция при маркетингови рискове.

- *Използвана научна литература (оценка на осведомеността на дисертанта по проблематиката, разглеждана в дисертационния труд).*

Списъкът с използваните литературни източници включва 118 публикации. От тях 24 на български език, 82 на английски език и 12 интернет статии. Представената литература показва, че докторантът познава постиженията в изследваната област в България. Проучени са и специализирани статии и интернет източници в разглежданата проблематика.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

- *Акцентира се върху основните научни и/или научно-приложни резултати, постигнати в дисертационния труд*

Основните научно-приложни резултати в дисертационния труд могат да се обобщят в няколко аспекта:

На **първо място**, задълбоченото изследване и систематизиране на постиженията в областта на теорията и практиката на маркетинга при интернационализация на фирмите;

На **второ място**, разработване на методология и инструментариум за оценка на рисковете при осъществяване на международен маркетинг чрез модел за управление на риска;

На **трето място**, емпирично изследване на изградения модел за управление на риска в условията на интернационализация. Резултатите от приложението на методите при събиране на данни и измерване на рисковете потвърждават работните хипотези на докторанта.

- *Обръща се внимание на използваната методология*

В дисертационния труд е използван теоретичен анализ и обобщение на теоретични постановки за същността на маркетинга и рисковете при

неговото осъществяване. Авторът е приложил метод на експертни оценки. При обработката на данните от предложената система за управление на маркетинговия риск в условията на интернационализация е използван дескриптивен статистически анализ. Използваните аналитични методи включват преобразувания на данните, едномерни разпределения, абсолютни, относителни, средни величини, тенденции, статистически таблици графични изображения и други, получени с помощта на инструментите на MS Excel и SPSS.

- *Дава се оценка на изпълнението на поставените задачи и постигането на целта на дисертационния труд.*

Предложената в дисертационния труд система от изследователски задачи подробно описва последователността на етапите и постиженията от направеното изследване. По такъв начин апробираните тези потвърждават изпълнението на предварително поставените задачи.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

- *Оценка за приносите, посочени от дисертанта*

Формулираните приноси, идентифицирани от автора на дисертацията отразяват концептуално вижданията на докторанта за постиженията в дисертационния труд. Първите два биха могли да се конкретизират и стилово да се редактират.

- *Акцентира се върху основните научни и/или научно-приложни приноси в дисертационния труд.*

Задълбоченият анализ на маркетинговите дейности в условията на интернационализация и проучването на рисковете при навлизането в новата среда дават основание да се обобщят следните основни групи приноси:

- ✓ Задълбочено са представени фундаментални и съвременни подходи при приложението на маркетинга в условията на интернационализация като авторът съзнателно се дистанцира от глобални характеристики на този процес. Извеждат се базисни категории на риска и се предлага оригинално виждане за неговото възникване при стопанските организации при навлизането им на външни пазари. Тези приноси могат да се определят като *систематизиране и допълване на съществуващо знание.*

- ✓ Изследването на възможностите за неблагоприятно развитие на маркетинговата дейност са основание за разработването на система от рискове, които авторът подбира след задълбочено представяне на виждания на изследователи и научни дискусии. Оценката на тяхното въздействие е дало възможност да се разработи алгоритъм за оценка на тежестта на отделните рискове при изграждането на модел за управление на риска в маркетинга в условията на интернационализация. Тези приноси могат да се определят като *допълване на съществуващо знание и разработване на методика за неговото приложение.*
- ✓ Разработена е методика за определяне на извадка за емпирично изследване в интернационални компании и методика за управление на рисковете. Осъществяването на изследването и анализът на резултатите са дали възможност на докторанта да апробира предварителните хипотези на проучването. Тези приноси имат конкретен *научно-приложен характер.*

5. Оценка на публикациите по дисертацията

- *Посочват се публикациите*
 1. Кожухаров, Г., „Предизвикателства и рискове пред дигиталните технологии за директен маркетинг“, проект BG05M2OP001-2.009-0012, Сборник Седмата национална научна конференция с международно участие, УНСС, София, 2019
 2. Кожухаров, Г., „Маркетингови рискове в условия на интернационализация“, Дванадесетата международна научна конференция на тема: ЧЛЕНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ: ДВАНАДЕСЕТ ГОДИНИ ПО-КЪСНО, 25 Октомври 2019 г., УНСС, София – под печат
 3. Kozhukharov, G., Risk management system in the marketing of the organization in the conditions of internationalization, Yearbook of UNWE, 2020, Sofia, in print
- *Дава се оценка на степента на разпространение на получените резултати в научната литература.*

Представените резултати от изследването в дисертационния труд са обществено достояние с тяхното апробиране в научни дискусии и представянето им на английски език в издания на университета.

6. Оценка на автореферата

- *Дава се оценка на коректността и степента на отразяване на съдържанието на дисертационния труд в автореферата.*

В автореферата на дисертационния труд, с обем от 62 страници, са посочени целите и задачите на изследването, методологията на анализа и неговата структура. Представеното съдържание показва коректно разработените в дисертацията тези, които са илюстрирани с графичните решения на автора. Идентифицирани са приносите в дисертационния труд и публикациите по дисертацията.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Предвид отвореният финал на научното изследване, дефиниран като „препоръки за бъдещи изследвания“ бих си позволил да отбележа някои виждания към сегашната работа.

На първо място, авторът стартира всеки разглеждан въпрос с възникването на понятията, което в голямата си част е общоизвестно и не предполага такова широко внимание в дисертационен труд. В редица случаи се тръгва от първоизточниците на подреждане на научната информация, което като правило се предполага да е усвоено, а не да се представя за открито. Стига се на моменти до позоваване на източници, подходящи за предходни образователни степени и недопринасящи за изграждане на съвременна концептуална основа на научно изследване. Целите и задачите на изследването в трета глава се структурират по указание за подготовка на дипломна работа.

На второ място, при подбора на обекта на анализ вниманието е съсредоточено върху „интернационални организации“ – компании с утвърдена международна дейност. Това в известна степен отдалечава автора от първоначалната ориентация към фирми при тяхната интернационализация. На практика се дава оценка на изградени структури и на завършен етап, а не на рисковете в процеса на интернационализация.

На трето място – дефиниране на ограниченията, които са необходима част от научното изследване. Авторът предлага „ограничителните условия на дисертационния труд могат да се разглеждат в следните основни положения“. Ограниченията се нуждаят от прецизиране, тъй като в този си вид те носят характер на условности и не изпълняват функцията, която би следвало да имат.

Четвърто, при разработването на определен проблем е необходимо да се систематизират резултатите, обикновен в края на главата на дисертационния труд. В тази част от изследването авторът дава превес на резюмиране на направеното, а постигнатият резултат приема вид на

предизвикателство. Това е особено видно и в заключението, което би следвало да обобщи предходните постижения.

Посочените критични бележки и препоръки не намаляват качеството и количеството на получените резултати и приноси.

8. Заключение

Постигнатите съществени резултати в дисертационния труд *„Управление на рисковете в маркетинга на фирмата в условията на интернационализация“* ми дават основание да приема, че той съдържа необходимите научни и научно-приложни приноси и отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане на и вътрешните правила на УНСС. Това ми дава основание да предложа на Уважаемите членове на научното жури да присъдят на Георги Михайлов Кожухаров образователната и научна степен “доктор” по научната специалност “Световно стопанство и международни икономически отношения”.

17.06.2020 г.
гр. София

Подпис:
/Проф. д-р Емил Панушев/